

PICU OCOLEANU
CONSTANTIN BĂJĂU
MIHAI CONSTANTINESCU
(Coordonatori)

ANTROPOLOGIA ORTODOXĂ ÎN ACTUALITATE

**Volum tipărit cu binecuvântarea
IPS Dr. IRINEU,
Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei**

Editura Universitaria

Editura Mitropolia Olteniei

**Craiova
2024**

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	9
---------------------	---

I. Antropologia ca temă de reflecție teologică

Drd Ionuț-Cosmin Dincă: OMUL CREAT DUPĂ CHIPUL LUI DUMNEZEU CA PRIMITOR AL REVELAȚIEI DIVINE	11
Pr. drd. Gabriel V. Ciofu: SFÂNTUL SAU OMUL HRISTOFORIC ȘI REFLEXIA LUI ICONICĂ	30
Pr. Drd. Cătălin-Andrei Matei: ANTROPOLOGIA LA SFÂNTUL GRIGORIE AL NYSSEI	40
Drd. Mihail Valentin Popete: ÎNVĂȚĂȚURA DESPRE SUFLET LA SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL ȘI LA ORIGEN.....	51
Pr. Drd. Dan Virban: RUGĂCIUNEA PENTRU ÎNTREG ADAMUL. CHIPUL PERSOANEI ÎN TEOLOGIA SFÂNTULUI SOFRONIE SAHAROV	70
Pr. Drd. Dan Camen: ELEMENTE ALE ANTROPOLOGIEI PR. PROF. DUMITRU STĂNILOAE, CA POSIBILE RĂSPUNSURI LA <i>IDEOLOGIA DE GEN</i>	80
Drd. Adrian-Florin Ocheșel: ELEMENTE DE ANTROPOLOGIE ORTODOXĂ ÎN GÂNDIREA TEOLOGICĂ A LUI NICHIFOR CRAINIC	99
Drd. Ionuț Mîlcomete: VALENȚE ANTROPOLOGICE ORTODOXE, REFLECTATE ÎN OPERA TEOLOGICĂ A PĂRINTELUI DANIIL SANDU-TUDOR.....	109
Pr. Drd. Cosmin-Eftimie Necșoiu: ROLUL ANTROPOLOGIEI ORTODOXE ÎN ERA GLOBALIZĂRII. AMENINȚAREA IDEOLOGIEI DE GEN LA ADRESA PERSOANEI ȘI FAMILIEI.....	123
Drd. Constantin-Denis-Dănuț Boboc: CONCEPȚIA DESPRE OM ÎN ISLAM	136

II. Sensul existențial al condiției umane

Drd. Gheorghe Cosmin Popescu: ATITUDINEA CREȘTINULUI ÎN FAȚA MORȚII ÎN CONCEPȚIA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR	151
Pr. Drd. Nicolae Coca: SUFERINȚA CA STARE DE ANORMALITATE ȘI EXPRESIE A DEZORDINII EXISTENȚIALE	164
Drd. Mihai Lungu: VINDECAREA TRUPEASCĂ ȘI ALINAREA SUFLETEASCĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI FIZICE / BOLI ÎN BISERICA ORTODOXĂ.....	171
Pr. drd. Constantin Ghiță: POZIȚIA PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE DESPRE CRIZA RELIGIOASĂ,ÎN ARTICOLELE DIN „TELEGRAFUL ROMÂN”	184

III. Omul din perspectivă morală

Drd. Mihăiță-Samir Dăogaru: PRINCIPII ALE FILANTROPIEI CREȘTINE ÎN LUCRĂRILE SFINȚILOR GRIGORIE TEOLOGUL ȘI GRIGORIE AL NISSEI CU TITLUL <i>DESPRE IUBIREA FAȚĂ DE SĂRACI</i>	197
Drd. Marius Lunganu: FECIORIA CA <i>MODUS VIVENDI</i> ÎN TEOLOGIA SFÂNTULUI CIPRIAN AL CARTAGINEI.....	218
Drd. Alexandru Roibu: IUBIREA CA EXPERIENȚĂ A COMUNIUNII ȘI VEDEREA LUMINII DUMNEZEIEȘTI LA SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, ÎN TÂLCUIREA PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE	228

IV. Omul ca ființă liturghisitoare

Pr. Drd. Marius-Darius Ostroveanu: OMUL CA FIINȚĂ LITURGHISITOARE ÎN PSALMII VECERNIEI.....	241
Pr. drd. Leonard Aurelian Marin: OMUL, FIINȚA SLUJITOARE. DIMENSIUNEA DIACONALA A ANTROPOLOGIEI ORTODOXE ...	253
Drd. Alexandru Roibu: SFÂNTA EUHARISTIE ÎN GÂNDIREA SFÂNTULUI SIMEON NOUL TEOLOG	264
Drd. Lucreția (Iustina) Gagea: RUGĂCIUNEA LUI IISUS CA DOCTRINĂ SI PRACTICĂ A ISIHASMULUI	286
Diac. Drd. Ioan Botezan: IMNUL ACATIST ÎN TRADUCERILE ROMÂNEȘTI – SCURTĂ REFLEXIE ASUPRA POSIBILITĂȚII TRADUCTOLOGICE DE REDARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ A GENULUI IMNOGRAFIC BIZANTIN NUMIT „CONDAC”	309
Arhid. Drd. Ionuț Adrian Pătularu: RITUALURI DE TRECERE REGĂSITE ÎN CADRUL COMUNITĂȚII EVREIEȘTI DIN CRAIOVA	322

V. Varia

Drd. Simona Gabriela I. Diaconu: ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE SFÂNTUL DUH ÎN CUVÂNTĂRILE PRAZNICALE LA RUSALII ALE SFINȚILOR GRIGORIE TEOLOGUL ȘI GRIGORIE DE NYSSA	341
Pr. drd. Constantin Liviu Bezdedeanu: BISERICA – ÎMPLINIREA LUMII PRIN CONLUCRAREA OMULUI CU DUMNEZEU.....	356
Pr. Drd. Marius-Petrișor Murgiu: MAICA DOMNULUI - REALIZAREA DEPLINĂ A UMANULUI ÎN GÂNDIREA SFÂNTULUI NICOLAE CABASILA.....	369
Pr. Drd. Sergiu Andrei Danciu: MAICA DOMNULUI ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ ȘI CORAN	380
Pr. Drd. Florin Vânătoru: EVANGHELIA DUPĂ MATEI ÎN SCRIERILE SFÂNTULUI EPIFANIE AL SALAMINEI. COMPARAȚIE CU TÂLCUIREA LA EVANGHELIA DUPĂ MATEI A SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR.....	397
Drd. Iulian Dinulescu: VIAȚA ȘI OPERA SFÂNTULUI IOAN SCĂRARUL - REPERE DE REZILIENȚĂ RELIGIOASĂ	416

RITUALURI DE TRECERE REGĂSITE ÎN CADRUL COMUNITĂȚII EVREIEȘTI DIN CRAIOVA *Arhid. Drd. IONUȚ ADRIAN PĂTULARU¹*

Cuvinte cheie: *ritual, cultură, spiritualitate, popor, evreu, religie, monoteist.*

Keywords: *ritual, culture, spirituality, people, Jewish, religion, monotheist.*

Introducere

Ritualurile de trecere regăsite în cultura și spiritualitatea poporului evreu sunt dintre cele mai profunde și încărcate de sacralitate. Pe de o parte, trebuie să avem în vedere faptul că mozaismul este prima religie monoteistă din istoria umanității. Pe de altă parte, trebuie să luăm în considerare faptul că acest popor a fost nevoit, datorită provocărilor istorice, să peregrineze în toate colțurile lumii, unde s-a confruntat cu o serie de antagonisme religioase, politice și sociale, cu care a venit în contact. Remarcăm faptul că baza structurală a acestor ritualuri mozaice se regăsește și în creștinism și în islam. Chiar dacă pe parcursul existenței lor, fiecare religie monoteistă a căutat să se autodefinească și să-și parcurgă un drum al identității, totuși trebuie să observăm că mozaismul a reprezentat baza structurală a celor trei mari religii monoteiste cercetate în profunzime de către marii istorici ai religiilor, precum Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, Joseph Kitagawa, Alfred Hârlăoanu, Andrei Oișteanu etc.

În aceste ritualuri de trecere vom avea posibilitatea să culegem informații prețioase de la ultimii membri ai *Comunității Evreiești* din Craiova, care pot depune mărturie prin existența lor de viață. Atenția noastră se concentrează pe ritualurile numite de trecere de la naștere până la moarte și care pot fi regăsite în structura mentalului *Comunității Evreiești* craiovene, ca o formă a expresiilor arhetipale. În general, aceste ritualuri de trecere se comportă specific și identitar pentru evreii din toată lumea, însă putem regăsi anumite nuanțe diferite între sefarzi (spanioli) și askenazi (occidentali), în funcție de experiențele culturale și spirituale de-a lungul secolelor de care au avut parte, în relaționarea cu popoarele cu care au conviețuit. Aceste ritualuri

¹ Drd. al SDTO *Sfântul Nicodim* a Universității din Craiova. Lucrare întocmită sub îndrumarea Pr. Conf. Univ. Dr. George Adrian Boldișor.

sacre pot fi regăsite în *Tora*, *Mișna* sau *Talmud*, fiind raportate în primul rând la relația cu Dumnezeu.²

Cronologia ritualurilor de trecere

Nașterea reprezintă primul moment important din viața omului și implicit a evreului, fiind un motiv de bucurie și speranță pentru familie, dar și pentru comunitate în ceea ce privește continuitatea generațiilor, prin păstrarea identității spirituale. Un specific aparte în tradițiile și obiceiurile evreiești este acela că mama este hotărâtoare în ceea ce privește identitatea etnică a copilului, fapt singular în istoria tuturor popoarelor, dar care are o anumită logică și simbolică, decriptată într-o anumită măsură de membrii acestei comunități, precum Abraham Francisc, care făcea următoarea afirmație: „Văltorile istorice și sociale prin care au trecut comunitățile de evrei răspândite în întreaga lume puteau duce la diminuarea populației evreiești, așa cum se regăsesc forme brutale în Egiptul Antic, perioada babiloniană, până la formele eugenismului nazist. Această hotărâre a fost luată de către înțelepții poporului evreu și a fost hotărâtoare pentru ca acest popor să nu dispară, mama evreică devenind păstrătoarea identității etnice spirituale și culturale a copilului, dar și a întregului popor”.³

Riturile regăsite la comunitățile evreiești din România însumează o serie de elemente care se găsesc într-o formă de sincretism cu religiile autohtone, în speță creștinismul ortodox, dar și cu alte forme de credințe precreștine, care au rămas în mentalul poporului român, fiind îmbrăcate în diferite forme. Comunitatea craioveană încă de la începuturile sale a fost foarte atașată de ideea tradițională de familie cu mulți copii, pe care îi purtau pretutindeni cu ei, conform proverbului: „Mulțimea copiilor, bucuria evreului”.⁴ În acest sens, putem să ne reamintim de comunitatea sefardă, care s-a așezat în Craiova la un han și care, în urma unui deces al unui prunc, au primit din partea nobilei familii Aman o donație de pământ la marginea Craiovei, pentru a-și înmormânta pruncul.⁵

² Emil ȚĂRCOMNICU, Florența SIMION, „Historical and Ethnological aspects of the minorities present in Oltenia beliefs, customs and traditions”, în *Minorities in Oltenia cultural studies*, Editura Bibliotheca Publishing House Târgoviște, 2015, p. 55;

³ Interviu cu abraham FRANCISC, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 07.04.2019;

⁴ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULER, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 79;

⁵ Dr. Leon M. ESKENASI, *Istoricul comunității Israelite Spaniole din Craiova*, Editura Prietenii Științei, Craiova, 1932, p. 12;

După ce femeia naște, conform normelor regăsite în Tora (Leviticul)⁶, dacă se întâmplă ca fătul să fie băiat, mama intră într-o stare de purificare, în total 40 de zile, în care nu intră în contact cu lucrurile sfinte. După îndeplinirea acestui prag putea merge la Templu, unde primea binecuvântarea curățării sale.⁷ În toată această perioadă, mama și copilul nou-născut nu au voie să părăsească zona casei, cu excepția copiilor de parte bărbătească, care la împlinirea celor opt zile de la naștere primesc ritualul circumciziei (*Brit Milah*), reglementat tot prin Tora. Referitor la anumite superstiții regăsite în cultura comunităților evreiești privind femeia însărcinată, vom sesiza anumite interdicții, care funcționează și în cultura și spiritualitatea românească. Astfel, nu ai voie să privești în față femeia lăuză, care se află singură în casă, întrucât aceasta își va pierde laptele matern pentru făt. De asemenea, nu trebuia să fie lăsată singură în locuință, ci doar supravegheată, pentru că în perioada de opt zile de la naștere putea să devină o victimă a necuratului.⁸

O altă superstiție privind ritualul nașterii este legată de scăldatul fătului, care trebuie realizat doar în apă curată, nefolosită în alt scop. După îmbăiere, apa rezultată din scăldătoare nu trebuie aruncată în timpul nopții, pentru că fătul este predispus la pierderea Domnului, iar apa din scăldătoare este aruncată la rădăcina unui copac sau anumitor flori.⁹

Aceste ritualuri specifice evreiești la naștere sunt regăsite și analizate cu acuratețe de Lya Benjamin, Irina Cajal-Marin, Harry Kuller¹⁰, reiterând cele 41 de zile de interdicție a femeii lăuze (8 de la circumcizie și 33 după acest ritual) în conformitate cu legile Torei.

În cazul în care se va naște o fiică, prin tradiție fiind considerată sub statutul social al băiatului, aceasta va primi un nume în săptămâna care urmează după naștere, în timp ce fiul primește numele în momentul circumciziei.¹¹

În comunitățile askenade se confecționa din scutecele noului născut o curea, care era adusă la sinagogă la vârsta de 2-3 ani ai copilului, într-o zi de Sabat, fiind păstrată pentru ritualul de *Bar Mitzva*, când este înfășurată în *Sefer Tora*, din care va citi o pericopă.¹²

⁶ Iacob NEUSNER, „Tora”, în *Britannica Encyclopedia of World Religions*, p. 386: „Leviticul prezintă o serie de reglementări date de către Dumnezeu lui Moise privind sacrificiile în poporul lui Israel, care își începe o nouă viață”;

⁷ Levitic 12, 1-4;

⁸ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

⁹ *IBIDEM*;

¹⁰ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULER, *op. cit.*, p. 81;

¹¹ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *Larousse. Dicționar de civilizație iudaică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 245;

¹² *IBIDEM*;

Starea de sănătate fizică și mentală a mamei și noului născut au devenit unul dintre subiectele tradiționale, iar în anumite cazuri excepționale se poate trece peste impedimentele Sabatului, pentru a salva cele două persoane, care devin importante pentru comunitate. Întâlnim chiar și anumite practici de natură magică, în care observăm prezența unor talismane, care au menirea să îndepărteze anumite spirite rele precum Lilit.¹³

În cadrul comunității craiovene, nașterea reprezenta un moment de bucurie, la care se aduna întreaga familie lărgită, bucurându-se de o masă tradițională, la care erau invitați toți prietenii și vecinii. Unii dintre aceștia erau creștini, ceea ce demonstrează relațiile cordiale dintre evreii și românii ortodocși din Craiova.¹⁴ În perioada interbelică, în comunitatea evreiască regăsim multe nașteri, pentru că evreii în conformitate cu tradiția mozaică făceau mulți copii, atât cât le dădea Dumnezeu, fiind o formă identitară pentru aceste familii. În cultura și spiritualitatea iudaică se vorbea despre faptul că familia care are mulți copii este binecuvântată și la bătrânețe poate avea un anumit ajutor.¹⁵ În perioada postdecembristă putem spune că în cadrul comunității au avut loc doar câteva nașteri, demonstrând regresul natalității în noua conjunctură socială.¹⁶

Circumcizia (Brit Milah)

La opt zile de la nașterea pruncului de parte bărbătească are loc ritualul circumciziei, care face diferența între evrei și neevrei, ca formă identitară implementată de legile regăsite în Tora.¹⁷ Pe lângă prevederile abrahamice (Avraam a tăiat împrejur pe fiul său Isaac) regăsite în Tora avem și pe cele talmudice, care întăresc acest ritual sacru evreiesc. Circumcizia are loc în ziua a opta de la nașterea pruncului, chiar dacă se întâmplă ca Sabatul să cadă în această zi, putând fi amânată numai în situația în care starea sa medicală este problematică, riscând viața pruncului.¹⁸ Ritualul se săvârșește în sinagogă de

¹³ *IBIDEM*;

¹⁴ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

¹⁵ *IBIDEM*;

¹⁶ Interviu cu prof. univ. dr. acad. Jean Jacques ASCHENASI, Universitatea din Tel-Aviv. Interviu realizat în data de 11.03.2023;

¹⁷ Facere 17, 9.13: „Și a zis Dumnezeu lui Avraam: «Iar tu să păzești Legământul Meu, tu și urmașii tăi de după tine într-un tot neamul lor. Și ia-ți legământul pe care voi îl veți păzi între Mine și tine și urmașii lor de după tine într-un tot neamul lor: toți cei de parte bărbătească ai voștri vor fi tăiați împrejur. Vă veți avea tăiată împrejur carnea pielii voastre și acesta va fi semnul legământului dintre Mine și voi. În a opta zi de la naștere să fie tăiat împrejur tot pruncul de parte bărbătească într-un tot neamul vostru; născut la voi în casă sau cumpărat cu bani de la orice străin care nu-i dau seminția voastră»”;

¹⁸ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 74;

către rabin, moel sau de o persoană abilitată pentru exercitarea unui astfel de act al legământului, care trebuie să fie un model pentru societate.

Așa cum se poate observa, au existat și situații extreme, în care circumcizia a fost interzisă sau restricționată, atunci când era pusă în pericol viața pruncului. Odată cu primirea circumciziei se primește și numele, obicei pe care îl regăsim la toți evreii, nume dat de către tatăl pruncului. După acest ritual urmează o adunare festivă, prin care se manifestă bucuria familiei față de acest eveniment deosebit de important.¹⁹

Conform tradiției iudaice, în cazul comunității askenade pruncul primește de obicei numele tatălui sau al bunicului, în anumite cazuri al unei alte rude sau persoane apropiate, care poate să devină un model în viață pentru prunc.²⁰ Circumcizia este obligatorie, iar în cazul în care cineva de parte bărbătească dorește convertirea la mozaism, iar dacă este deja circumcis, atunci se ia în mod simbolic o picătură din sângele acestuia *hahafat dam* (ritualul convertirii), inducându-se prin *mikva*.²¹ Există și cazuri deosebite, în care poți fi evreu fără să fii circumcis prin actul ritualic. În situația în care într-o familie mixtă (un evreu și neevreică) apare un prunc de parte bărbătească, chiar dacă este circumcis, acesta nu este considerat evreu de către cei tradiționaliști.²²

Cu toată opoziția din partea evreilor ortodocși și ultraortodocși, nu înseamnă că aceste persoane nu beneficiază de statutul de evreu. Măsurile luate în istoria poporului evreu de către Antioh IV Epifanes, prin care se interzicea ritualul circumciziei în rândul evreilor, au dus printre altele la revolta Macabeilor, ca formă de păstrare a identității iudaice. Chiar și în cadrul *Comunității Evreiești* din Craiova întâlnim astfel de cazuri, în care regăsim persoane provenite din familii mixte.

Întrucât *Comunitatea Evreiască* din Craiova trece printr-un proces vertiginos de îmbătrânire și regres demografic, datorat mai multor factori, regăsim foarte puține ritualuri de circumcizie în Templul Coral (Occidental) din Craiova. Ultimul ritual întâlnit aici a avut loc acum 23 de ani, săvârșit de către președintele comunității, Corneliu Sabetay, pentru nepotul său, într-un mediu spitalicesc, iar ceremonia festivă s-a consumat după trei săptămâni.²³

¹⁹ *IBIDEM*;

²⁰ Interviu cu Abraham FRANCISC, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 07.04.2019;

²¹ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 74;

²² *IBIDEM*;

²³ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte Comunitatea Evreiască din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

În cazul noilor născuți de parte feminină întâlnim o ceremonie de primire a unui nume, fără să găsim specificat când trebuie efectuată ceremonia din punct de vedere calendaristic.

Comunitatea Evreiască din Craiova a beneficiat de aportul domnului prof. acad. dr. Corneliu Sabetay, reputat medic pediatru, fiind persoana cea mai îndreptățită să săvârșească acest ritual al circumciziei.

După părerea sa, ca om de știință, acest ritual identitar pentru poporul evreu, pe lângă preceptele religioase, a însumat și anumite prevederi de ordin medical, întrucât mediul geografic al Palestinei și arealul în care au trăit evreii este unul nisipos, care poate predispune către anumite infecții majore, care pot diminua populația.²⁴ De aceea, ritualul *Brit Milah* este și o formă de natură igienico-sanitară, venită în promovarea profilaxiei acestui popor. Să nu uităm că de fapt rabinii în antichitate aveau și calitatea de medici ai propriului popor, întâlnindu-se cu multiple situații de natură igienico-sanitară, pe care le gestionau într-o formă de medicină empirică.

În cadrul ceremoniei oficiate la templu la *Brit Milah* (circumcizie) apar și nașii, care țin copilul în brațe și care au un rol patern pe parcursul vieții acestuia. Numele pruncului nu este obligatoriu să fie cel al tatălui sau al bunicului.²⁵ Această practică este observată în perioada modernă ca o formă de aculturație, care nu mai ține cont de tradiția biblică.

Bar Mitzvah²⁶ și Bat Mitzvah. Acest ritual scoate în evidență inițierea pentru viața de adult. Există o asemănare evidentă între acest ritual și

²⁴ Interviu cu Corneliu SABETAY, prof. univ. dr. acad., Președintele Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 10.10.2018;

²⁵ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte Comunitatea Evreiască din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

²⁶ Zvi KAPLAN, în *Encyclopaedia Judaica. Second Edition*, vol. III, ediția a II-a, p. 165: „Luria (sec. al XVI-lea) afirmă că celebrarea Bar Mitzvah era o obișnuință printre askenazi și că băiatul se instruia în acest sens pentru a susține o derashah (discurs talmudic în timpul banchetului) (Yamshel Shelomo B.K. 7:37). De obicei se ocupa de un anumit aspect al ritualului. Sefarzii o numesc tefilinn derashah. Discursul servește frecvent ca ocazie pentru băiat de a le mulțumi părinților săi pentru dragostea și grija lor și oaspeților pentru participarea la sărbătoarea sa. Obiceiul este respectat și astăzi cu fiii familiilor tradiționale ținând un discurs talmudic, iar alții o discuție mai generală. În sinagogile conservatoare, reformiste și unele ortodoxe se începe cu o rugăciune înaintea chivotului, care este uneori rostită de băiatul Bar Mitzvah în locul de derashah. Majoritatea școlilor ebraice congregaționale au cursuri speciale pentru pregătirea studenților Bar Mitzvah. În alte congregații, în special Sinagoga unită a Marii Britanii, băiatul nu are voie să sărbătorească Bar Mitzvah, decât după ce a promovat un examen de ebraică și elemente fundamentale ale religiei evreiești. Din 1967 unii băieți din Israel și din străinătate își sărbătoresc Bar Mitzvah la Zidul Berlinului. Unii evrei din afara Israelului fac un pelerinaj special pentru a sărbători acolo Bar Mitzvah. Congregațiile de reformă au instituit ceea ce este cunoscut sub numele

confirmarea regăsită la creștinii romano-catolici, tot ca semn al inițierii în viața de adult pentru un membru al comunității din care provine (askenad sau sefard).

Ritualul *Bar Mitzvah* se oficiază la vârsta de 13 ani pentru un adolescent, iar în cazul fetelor ritualul se numește *Bat Mitzvah* și se regăsește la vârsta de 12 ani.²⁷ Diferența de un an între fete și băieți are un considerent de natură psihosomatică, considerându-se că fetele se maturizează mai repede. Denumirea de *Bar Mitzvah* înseamnă „fiul unei porunci”²⁸, iar *Bat Mitzvah* „fiica unei porunci”²⁹, aducând în discuție modul prin care adolescenții trebuie să-și asume anumite responsabilități în relația cu Dumnezeu, precum și cu întreaga societate.³⁰

Tot în acest context, tinerii inițiază și o anumită căutare față de legile sfinte ale poporului evreu, regăsite în Tora sau Talmud, legi care vor călăuzi întreaga lor viață. Ritualul de *Bar Mitzvah* este parte componentă a spiritualității comunității evreiești craiovene, însă ca și în cazul altor ritualuri sunt regăsite foarte rar, din cauza numărului mic al persoanelor acestei comunități. Atunci când unul dintre membrii comunității primește acest ritual este un motiv de sărbătoare, fiind prezentă întreaga comunitate.

Ultima dată când s-a oficiat *Bar Mitzvah*³¹ în Sinagoga din Craiova a fost în anul 2013, de către un oficiant, ceea ce arată încă o dată faptul că

de ceremonie de confirmare. Aceasta a fost inițial întâlnită în reforma germană din secolul al XIX-lea, ceremonia având loc la o vârstă ulterioară de 16-17 ani, pe motiv că înainte de această vârstă un tânăr nu poate înțelege cu adevărat implicațiile ritualurilor. În vremurile moderne, în special în SUA, confirmarea a fost adoptată ca o ceremonie suplimentară la *Bar Mitzvah*, care este sărbătorită într-o manieră mai tradiționalistă. Principala intenție a confirmării a fost prelungirea perioadei de educație evreiască a unui copil și ca atare este de obicei o ceremonie cu o «clasă» de tineri confirmată în același timp. Ceremonia are loc de obicei *deshavot*. Comfirmanții recită diferite secțiuni din Scripturi și își declară public devotamentul față de iudaism. Băieții și fetele primesc frecvent un certificat special, care atestă acceptarea lor în comunitatea evreiască”;

²⁷ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 45;

²⁸ Mihaela Maria DĂNCUȘ, „Obiceiuri din ciclul familiei la evreii din Maramureș”, în *Memoria ethnologica*, nr. 44-45, iulie-decembrie, 2012 (An XII), p. 103;

²⁹ *IBIDEM*;

³⁰ *IBIDEM*;

³¹ Norma BAUMEL JOSEPH, în *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*, vol. III, ediția a II-a, pp. 165-166: „Termenul *Bat Mitzvah* apare o singură dată în Talmud (B.K. 15a) cu referire la momentul în care o fată devine supusă obligațiilor legii iudaice care revin adulților. În timp ce *Avuot* 5:21 spune că 13 este vârsta responsabilității pentru adulți, *Nidda* 5:6 stabilește că jurămintele unei fete care are 12 ani și o zi sunt considerate valabile, la fel ca jurămintele unui băiat care are 13 ani și o zi. În mod similar, după zilelele lor de naștere 12 t și 13 t, fetele și băieții trebuie să postească de *Iom Kipur* (*Yoma* 85). Discuția talmudică clarifică faptul că un băiat este major atunci când semnele fizice ale maturității apar atunci când împlinește 13 ani plus o zi. Maimonide (*Yad*, *Isut* 2:9-10) completează ecuația și semnele de maturitate ale unei fete, semnaland că apar abia după ziua ei de 12 t plus o zi. În

afară de asumarea obligațiilor rituale, responsabilitatea adultului însemna că o tânără nu mai depindea de tatăl, mama sau fratele ei în aranjamentele maritale și putea acționa în numele ei. Înainte de epoca modernă, această schimbare a statutului unei femei era rar sărbătorită într-un context comunal. Abia în secolul al XIX-lea apar indicii de ceremonie sau recunoaștere publică, care ne parvin din Italia, Europa de Est și Vest, Egipt și Bagdad. Aceste recunoașteri ale maturității religioase feminine includ o binecuvântare privată, o aliya a tatălui față de Tora, predica unui rabin și examinarea publică a unei fete în chestiuni iudaice. Bat Mitzva ca o ceremonie feminină echivalentă sau identică cu Bar Mitzvah la băieți, nu se găsește până la mijlocul secolului XX și este o inovație a diasporei evreiești americane. În Europa unii cercetători l-au menționat pe rabinul Iacob Ettlinger din Germania ca favorizând o anumită formă de eveniment ciclului de viață al pubertății. Binyan Zizyoon 107 (1867). P. Ettlinger, 145 s-a opus confirmării sau oricărei sărbători similare. Mai degrabă, în conformitate cu reglementările daneze, el a dat unor fete un examen public la finalizarea studiilor religioase (Limmudei kodesh) și apoi a ținut o predică. Toate aceste ritualuri au avut loc în sinagogă. Referințe interesante la sărbătorirea Bat Mitzvah în diferite orașe europene includ o confirmare la Varșovia în 1843 și o petrecere la Lvov în 1902. Rabinul Musafiya notează că sărbătorile Bar Mitzvah au avut loc în Franța spre sfârșitul secolului al XIX-lea. O referință ecdotică la sărbătorile Bat Mitzvah include pe cea a lui Charlotte Solomon (1917-1943), la Berlin (vezi Mary Loventhal Felstinner, *Topaint Her Life* (1997)). În Israel a devenit o practică să sărbătorești împlinirea a 12 t cu o petrecere. Se numea Bat Mitzvah, dar rareori exista vreo componentă liturgică sau de sinagogă. La începutul secolului al XXI-lea toate fetele dintr-o clasă se pregătesc pentru o sărbătoare de grup, după ce au studiat materialele relevante pe tot parcursul anului școlar. Unele sinagogi și școli permit un format ritualic pentru fete, în timp ce alte familii merg la mormântul Rachelei sau la alte locuri sacre pentru o petrecere. Israelienii care doresc un element liturgic și Tora pentru Bat Mitzvah al unei fete pot merge la Zidul de Vest pentru a se ruga cu femeile. În America de Nord există rapoarte despre diferite forme de ceremonii de Bat Mitzvah încă din 1907, dar cel mai cunoscut ritual este regăsit în 1922 la rabinul Mordecai Kaplan pentru fiica sa Judith Kaplan Eisenstain. Deși inovator în concept și ținut într-o sinagogă, nu era identic cu un Bar Mitzvah contemporan, care ar fi inclus o aliya și recitarea rituală a unei Haftarah, mai degrabă Judith Kaplan a citit o secțiune aleasă de tatăl ei dintr-un Humash tipărit (cinci cărți ale lui Moise). Formatul egalitar Bat Mitzvah identic cu Bar Mitzvah nu este documentat până în 1940 și nu s-a răspândit în SUA decât după 1960. Istoria acestor ritualuri s-a dezvoltat pe linii confesionale. Multe congregații preferau o ceremonie de confirmare a grupului pentru fete și băieți la vârsta de 15 sau 16 ani. Cu toate acestea, la începutul anilor 1960 multe congregații reformate din America de Nord ofereau fetelor pregătite opțiunea Bat Mitzvah precum și confirmare. Până în anii 1970 mulți din mișcările ortodoxe au căutat de asemenea modalități de a încadra Bat Mitzvah în ordinea stabilită de cult în moduri care erau permise halahic. Binecuvântarea oferită în momentul ritualului Bat Mitzvah de către un tată trebuie să confirme în mod tradițional Baruth she-petarani m-onsho shelzesh indicând că a fost eliberat de responsabilitatea pentru faptele fiului său. Există un dezacord în iudaismul ortodox, din moment ce această binecuvântare este recitată și pentru o fată. Unii susțin că un tată nu poate spune asta cu ocazia Bat Mitzvah, deoarece nu este obligat să-și învețe fiica Tora. Alții susțin că majoratul fetei la 12 ani necesită aceeași binecuvântare părintească, ca și pentru un băiat la 13 ani. Rabinul Ovadiah Yosef îl citează favorabil pe rabinul A. Aburdia, care recomandă rostirea binecuvântării fără numele lui Dumnezeu (Iabi, a Omer OH 6:29, p. 98)”;

sunt foarte puține persoane tinere în comunitate, iar regresul demografic reprezintă unul dintre factorii principali ai diminuării comunității.³² După ritualul săvârșit în templu sau în sinagogă tânărul primește *talitul* și mai apoi *tefelinul*, ca obiecte de cult care vor însoți viața religioasă a acestei persoane. *Tefelinul* este un obiect ritualic din piele care se înfășoară pe mână și pe cap, în timp ce tânărul citește din Tora³³. Fetele pot primi *tefelinul* pe care îl pot folosi la sărbători.

Căsătoria. Ritualul căsătoriei este unul dintre cele mai importante din viața comunității evreiești, fiind încărcat de o anumită sacralitate, care transcende contractul social dintre cele două persoane de sex opus³⁴. Conform unei tradiții iudaice (talmudice), vârsta cea mai potrivită pentru căsătorie este de 18 ani pentru viitoarea mireasă, pentru că atunci se consideră că poate da naștere unor copii sănătoși³⁵. De asemenea, întâlnim o altă credință legată de faptul că acest ritual sacru comportă o anumită predestinare, la care suntem martori în viața noastră³⁶. În relațiile premergătoare căsătoriei se poate apela la un *shadhen* (pețitor), care de obicei este plătit pentru prestația sa și care are rolul de a intermedia între cele două persoane și familiile acestora. Viitorul mire oferă o sumă de bani (*mahări*) tatălui sau după caz fratelui mai mare, angajându-se la anumite obligații care recurg în urma căsătoriei și care pot surveni în cazul divorțului sau decesului și care garantează prin *chetuba* (angajament) recompensarea financiară și imobiliară în cazurile mai înainte amintite.³⁷ Viitoarea soție, la rândul său, are obligația de a veni în căsătorie cu o zestre (*nedunia*), pentru a-și garanta statutul social. Căsătoria poate oferi un nou statut social tinerilor, statut care oferă anumite privilegii, dar și responsabilități.³⁸ Pe lângă acest contract de natură socială foarte complex în cultura și spiritualitatea iudaică, regăsim și partea sacramentală, care în perioada talmudică capătă noi nuanțe spirituale de o reală profunzime. Asistăm la citirea anumitor binecuvântări specifice căsătoriei, pentru a căpăta și mai mult garanția sacralității iudaice. Finalitatea căsătoriei este legată indisolubil de nașterea pruncilor, care vor garanta continuitatea familiei și a comunității.

³² Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

³³ *IBIDEM*;

³⁴ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 45;

³⁵ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 85;

³⁶ Mihaela Maria DÂNCUȘ, *op. cit.*, p. 104;

³⁷ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 66;

³⁸ *IBIDEM*;

În ceea ce privește perioada talmudică, observăm că ritualul căsătoriei însumează două etape distincte, care sunt într-o anumită interdependență. Prima etapă este logodna, în care regăsim *sidukin* (aranjamentele) celor două familii din care fac parte viitorii miri. Aceștia intră într-o negociere imobiliară și financiară, tocmai pentru a oferi anumite garanții cât mai benefice pentru viitoarea căsnicie. Logodna la rândul său este compusă din *erusin* și *chidusin*, prin care logodnicul dăruiește inelul, semnul garanției căsătoriei (*mecudeșet*), fără ca cineva să mai poată interveni în ceea ce privește alegerea unui alt potențial mire. Cea de-a doua etapă este căsătoria în sine (*nisuin*), după o perioadă de 12 luni³⁹, în care logodnicii au trăit separați, fiecare cu familia sa. Totuși logodna poate dura mai mulți ani, perioadă în care logodnicii se vizitează reciproc, însă păstrând decența socială.⁴⁰

Sunt citite cele șapte binecuvântări specifice căsătoriei (*șeva berahot*), iar *kidușin* și *nisuin* sunt regăsite în cadrul ceremoniei din Sinagogă, prefigurând baldachinul nupțial. Căsătoria poate fi oficiată și în aer liber de către un rabin, păstrând baldachinul nupțial și jurămintele consacrate. Dintre obiceiurile regăsite la ceremonia nunții întâlnim spargerea paharului, care aduce aminte de distrugerea Templului Sfânt, fiind un puternic simbol legat de experiențele acestui popor în negura istoriei.⁴¹ În cadrul fiecărei comunități evreiești răspândite în întreaga lume există obiceiuri diferite, care îmbogățesc acest ritual major al vieții omului în societate.

Mireasa dăruiește mirelui un talit, pe care acesta îl va purta la ceremonie ca semn de respect și iubire toată viața. Când apare mireasa în sinagogă sau la locul destinat căsătoriei, mirele oferă un ospăț unde regăsim cele șapte incantații, identice cu cele de la logodnă. După acest ospăț, mirii sunt conduși în dormitor, unde se vor cunoaște în intimitate, așa cum a cunoscut-o Avraam pe Sara, pentru că scopul fundamental al căsătoriei este nașterea copiilor.⁴²

Mirii au datoria ca în prima zi de Sabat după nuntă să meargă la sinagogă, unde mirele va face din nou promisiuni pentru garanția unei bune căsnicii. În tradiția iudaică, rabinii recomandă ca bărbații înalți să-și ia soții scunde, iar cei bruneți să-și aleagă soții mai deschise, pentru ca descendenții lor să fie frumoși și apreciați în societate. Astăzi, această recomandare a dispărut în comunitățile evreiești, întrucât s-au oficiat puține căsătorii, datorate numărului extrem de redus al populației evreiești.

³⁹ *IBIDEM*;

⁴⁰ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *Mituri, rituri și obiecte rituale iudaice*, p. 85;

⁴¹ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 66;

⁴² *IBIDEM*;

Există și anumite restricții, care funcționează în ceea ce privește ceremonialul căsătoriei și peste care nu se poate trece, cu toată influența modernismului societății noastre⁴³:

- mirele și mireasa nu au voie să se sărute la ceremonia nunții și nici în public ulterior;

- mireasa trebuie să aibă o rochie decentă, în care să nu se vadă părți din corp (închisă până la gât și cu mâneci lungi). Astăzi rochiile miresele sunt mai de calitate, dar la ceremonia religioasă oficiată de către rabin acestea își pun un fel de pelerină albă, care să acopere cât mai mult din trupul femeii;

- mirele nu trebuie să vadă mireasa mai înainte de nuntă. Acesta o va întâmpina, după ce este condusă de către tatăl său, fratele cel mare sau o rudă foarte apropiată și îi va ridica voalul pentru a se asigura că este mireasa sa și nu o altă persoană.⁴⁴

Nunțașii regăsiți la eveniment pun câte un tabes pe o tavă, iar rabinul sau cantorul pune vin în cupe, servind nunțașii și mirii, care se vor săruta de trei ori. După acest moment mirele pune miresei verigheta, spunându-i: „Tu devii de acum soția mea potrivit obiceiului lui Moise și Israel!”⁴⁵ Apoi mireasa ocolește în mod ritualic mirele de șapte ori, acesta urmărind-o cu privirea. Rabinul va da citire contractului de căsătorie (*ketuba*) la care sunt martori și familiile mirilor, cu tot ceea ce înseamnă aspectele juridice și sacramentale. În contract mireasa aduce zestrea (*dota*), iar mirele își ia angajamentul că va avea grijă toată viața de mireasă, existând prevederi ale contractului care stipulează situația divorțului sau decesului mirelui. Se reînnoiesc jurămintele, prin aducerea unui nou rând de cupe pline cu vin, iar după ce vor sorbi de câteva ori, ceea ce va rămâne în pahar este aruncat pe jos, pentru a aduce prosperitate.⁴⁶ Nunțașii regăsiți la eveniment strigau apoi: *Mazel Tov!* ceea ce înseamnă: „Noroc!”, sau: „Să fie într-un ceas bun!”. Consemnăm prezența a doi martori care certificau *ketuba*.

După încheierea ceremoniei căsătoriei, mirii se retrag doar ei într-o cameră specială, în cea în care a stat mirele mai înainte de ceremonie, unde vor putea lua o gustare și a-și destăinui iubirea lor, de acum devenind soț și soție, având anumite responsabilități în societate. Alaiul pornește către casa mirelui și miresei, iar slujba religioasă este săvârșită de către rabin în sinagogă sau în natură. Slujba religioasă de obicei se săvârșește seara, când apar

⁴³ Interviu realizat cu Daniela Simona ARDELEANU, fostă Solomon, membră a Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 03.04.2022;

⁴⁴ Acest moment are un simbolism aparte în cultura și spiritualitatea poporului evreu, amintindu-ne de momentul în care sacralitatea nu poate fi privită în față;

⁴⁵ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

⁴⁶ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *op. cit.*, p. 86;

primele trei stele pe cer, în afara zilei de Sabat. În acest context, ținând cont de tradiție, căsătoria religioasă nu se săvârșește în ziua de Sabat sau într-o zi de sărbătoare, ci de obicei în zilele de marți, miercuri sau vineri. Căsătoriile mixte sau exogame sunt regăsite ca o practică în Biblie, fără să fie considerate ca fiind defăimătoare pentru spiritualitatea iudaică. Amintim episodul în care Moise s-a căsătorit cu Sefora, care descindea dintr-un neam de preoți din Madian⁴⁷, sau de Rut, bunica regelui David.⁴⁸

Se regăsesc în Tora, în anumite cazuri izolate, restricții privind căsătoria cu alte popoare, referindu-se la cele șapte neamuri care s-au luptat cu poporul evreu pentru dominația Canaanului. Această interdicție, pe lângă una de natură politică, poartă un accent religios foarte puternic, întrucât se referă la fenomenul de idolatrie, foarte adânc înrădăcinat la aceste neamuri și care au corupt pe evrei prin aceste căsătorii mixte. Una dintre căsătoriile exogame este cea a regelui Ahab cu Izabela, provenită dintr-o familie regală sidonită și care a schimbat religia statală monoteistă în politeismul lui Baal și Dumbravelor și Astartelor.⁴⁹

Aceste interdicții rabinice privind căsătoriile mixte sunt specificate în *Halaha*, nefiind recunoscute de către evreii ortodocși. Fenomenul diasporei a contrabalansat aceste interdicții religioase, atunci când a apărut conceptul căsătoriei civile, implementat de către statele moderne europene, căci până atunci soluția nu era decât aceea a convertirii uneia dintre cele două persoane la mozaism.⁵⁰

În aceste condiții social-istorice și antropologice, *Comunitatea Evreiască* din Craiova însumează aproximativ 90% de familii mixte, de fapt nu mai există decât două familii în care ambele persoane să fie de origine evreiască din strămoși.⁵¹ Căsătoriile mixte însumează un fenomen evident de aculturație sau sincretism, întâlnit în cadrul comunității evreiești din Craiova.⁵²

Fenomenul căsătoriilor mixte privind comunitățile evreiești aflate în diaspora a cuprins întreaga Europă, Asia, Australia și cele două Americi,

⁴⁷ Ieșire 2; 21;

⁴⁸ Rut 1, 2;

⁴⁹ I Regi 16, 31;

⁵⁰ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 68;

⁵¹ Ardeleanu Daniela Simona (fostă Solomon), membră a Comunității Evreiești din Craiova a destăinuit faptul că nu mai sunt decât două familii de evrei, restul căsătoriilor fiind mixte, dintre care amintim Șalom Andy-Delia Șalom Relu Golstein - Luminița Golstein; Laura Șevah, Nicolae Poghirc, de fapt Laura Șevah este la a treia generație de căsătorie mixtă, bunicul sau doctorul Șevah s-a căsătorit cu o italiancă romano-catolică;

⁵² *IBIDEM*;

acolo unde evreii sunt răspândiți, reprezentând o formă de adaptare și emancipare socială.

În cadrul comunității craiovene întâlnim tradiția conform căreia ziua de marți este cea mai potrivită pentru căsătorie, fiind ziua a treia a creației, în care se regăsește de două ori în textul biblic: „Și a văzut Domnul Dumnezeu că a fost bine!”⁵³ În cazul altor comunități observăm că sunt regăsite ca zile de nuntă miercurea sau vinerea, luând în considerare și zilele de joi, în special pentru văduve, cu respectarea tuturor prescripțiilor legate de puritatea femeii.⁵⁴ Mirele la rândul său trebuie să postească până în ziua în care va avea loc ceremonia de căsătorie, moment în care va fi condus într-o cameră separată, amenajată special în sinagogă de către nuntași, iar emoția momentului este sporită de copiii care cântă cu lumânările aprinse în mână.⁵⁵

Ultima căsătorie întâlnită în Comunitatea Evreiască din Craiova a fost pe 13 iunie 1999, cea a fiului președintelui comunității, Corneliu Sabetay, fiind un moment de bucurie la care a luat parte întreaga comunitate. Căsătoria a fost oficiată de către un rabin, iar în timpul acestui ritual a fost citit certificatul de căsătorie *ketuba*. La acest ritual regăsim și nașii de cununie, care pot să fie diferiți de cei de la ritualul circumciziei (*Brit Milah*).⁵⁶

Moartea. Este ultimul ritual de trecere din viața unui om, o sinteză a tuturor ritualurilor la care se adaugă elementul de specificitate al acestui ultim prag. De obicei, când o persoană simte că sfârșitul este aproape, caută să se împace cu cei din jurul său, rude apropiate sau diverși cunoscuți, cerându-le iertare sau acordând iertare, dacă este cazul, celor care i-au greșit în această viață. Apoi, printr-o rugăciune specifică, își afirmă angajamentul solemn față de Dumnezeu, chemând un rabin și un *minian*, în fața cărora își reia angajamentul solemn pentru a fi dezlegat, pentru ca în viața viitoare să aibă parte de izbăvirea și iertarea păcatelor săvârșite.

Nu este uitat momentul testamentului, care trebuie să decidă situația juridică și administrativă în familie, din care recurs și anumite consecințe de natură religioasă. Muribundul este supravegheat pe toată perioada de convalescență, fără a fi lăsat singur, pentru ca nu cumva sufletul să părăsească această lume. Martorii sunt membrii familiei sale sau cunoștințe foarte apropiate. După ce sufletul a părăsit trupul, acesta este așezat cu picioarele către ușă, fiind o pregătire pentru plecarea din această lume. Cineva apropiat din familie îi va acoperi fața cu un veșmânt închis la culoare, de preferință

⁵³ Interviu cu Daniela Simona ARDELEANU, fostă Solomon, membră a Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 03.04.2022;

⁵⁴ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *op. cit.*, 1994, p. 85;

⁵⁵ *IBIDEM*;

⁵⁶ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

negru.⁵⁷ În alte comunități se folosește o cuvertură neagră, care acoperă întreg corpul celui decedat.⁵⁸

Tradiția antică evreiască, prin care trupul muribundului era uns cu mai multe straturi de mir și nard, a dispărut aproape complet în comunitățile din diaspora, regăsind doar o spălare ritualică, la care se adaugă diferite arome de flori parfumate (trandafir, aloe, liliac etc.). Apoi este înfășurat într-o pânză albă, ce simbolizează giulgiul, în care regăsim talitul său de rugăciune, de obicei primit în ziua nunții de la soția sa. Trupul este pus într-un coșciug foarte simplu, care se acoperă.⁵⁹

În cultura și spiritualitatea mozaică, în ceea ce privește obiceiurile legate de înmormântare, sunt rar regăsite bocitoarele și nici bocitul în sine, considerându-se că cei mai apropiați membri ai celui decedat își exprimă sentimentele de tristețe și jale în sufletele lor, nu într-un mod public, printr-o anumită decență a gesturilor: „Fii sunteți ai Domnului Dumnezeului vostru, să nu vă curățiți deasupra mortului, nici să vă radeți între ochi!”⁶⁰

Aceste interdicții ritualice sunt legate de faptul că evreii, conviețuind cu alte neamuri în Canaan, au fost martori la anumite ritualuri funerare, în care se practicau incizii corporale la nivelul frunții, pentru a-și arăta afectivitatea față de cel plecat din această lume. Religia mozaică are în conceptul său ideea fundamentală că trupul omului este creația Domnului și nu avem voie să-l mutilăm, pentru că am schimba natura creației divine: „În trupul vostru să nu faceți tăieturi pentru sufletele morților, nici să scrieți pe voi cu împunsături de ac. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru!”⁶¹

Ritualul de înmormântare evreiesc nu prevede îmbălsămarea, regăsită în mod special la egipteni, areal geografic și social unde evreii au trăit patru sute de ani. Excepția a fost doar în cazul lui Iacov, care a fost adus pe pământul Canaanului de către fiul său Iosif din Egipt. Acest tip de ritual este străin de preceptele iudaice, luând în considerare transportul trupului pe o distanță de aproximativ 650 de km, în condițiile unei temperaturi foarte ridicate.⁶²

De asemenea, în spiritualitatea mozaică nu se practică incinerarea, considerând acest ritual ca fiind unul defăimător la adresa celui plecat din

⁵⁷ Interviu realizat cu Daniela Simona ARDELEANU (fostă Solomon), membră a Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în 03.04.2022;

⁵⁸ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *op. cit.*, p. 88;

⁵⁹ Am participat la două ritualuri de înmormântare în cadrul Comunității Evreiești din Craiova: cea a vicepreședinților comunității, Francis Abraham și Ștefan Ardeleanu;

⁶⁰ Deuteronom 14, 1, lit. D;

⁶¹ Levitic 19, 28;

⁶² <https://www.crestinortodox.ro>. Accesat în data de 27.06.2022;

această lume.⁶³ Întâlnim un vechi obicei, acela ca la cimitir cortegiul să arunce câte o mână de pământ asupra sicriului, iar primul urmaș să rostească *Kadiş*, apoi toți participanții vor culege cu mâinile iarbă și o vor arunca în urma lor. Apoi există un alt obicei al spălării pe mâini de 3 sau 9 ori, rostindu-se Psalmul 91.⁶⁴ Perioada de doliu poate dura 7 zile pentru majoritatea cazurilor, însă poate ajunge până la 30 de zile, în cazul unor personalități religioase sau politice (Iacov, Moise, Aron sau în timpurile moderne Ben Gurion, Ițaak Rabin). Perioada de doliu constă în prima etapă în gestul de a sta pe pământ fără încălțări, abținerea în mod voluntar de la relațiile intime între soț și soție sau rostirea unor rugăciuni pentru iertarea sufletului celui decedat. În toată această perioadă de doliu se vor purta veșminte de culoare închisă și se vor aprinde lumânări la sinagogă, iar bărbații din familie rostesc pe o perioadă de 11 luni o rugăciune specială numită *Kadiş*.⁶⁵ După ce a trecut o perioadă de un an de la deces, atunci se pot pune deasupra gropii pietre funerare denumite *mațevot*, una dintre acestea regăsită pe poziția orizontală, iar cealaltă, în capătul ei, în poziție verticală, acolo unde se regăsesc date biografice referitoare la cel care a plecat din comunitate.⁶⁶

Comunitățile evreiești din România, trăind laolaltă cu populația creștină, au preluat anumite elemente specifice creștinismului, tot ca o formă de aculturație sau sincretism religios. Astfel, în cadrul comunității evreiești craiovene întâlnim o serie de elemente religioase, sociologice și antropologice, care sunt regăsite cu preponderență la ritualul înmormântării creștinilor ortodocși. Amintim în acest sens⁶⁷:

- se aprind lumânări la mormânt, ceea ce nu era un obicei evreiesc;
- la înmormântare, în curtea cimitirului, în fața capelei se pune o masă în cinstea celui răposat. Pe această masă regăsim câteva alimente precum: ouă fierte, chec, cozonac, prăjitură cu derivate din brânză sau băuturi alcoolice precum mastică sau vinul. Acest obicei nu este de natură evreiască, fiind de fapt o masă ritualică asemănătoare cu o pomană creștinească de o mai mică dimensiune;
- existența coroanelor funerare este regăsită cu preponderență în perioada contemporană, însă evreii nu foloseau flori în mod tradițional la ritualul înmormântării. Primii care au introdus acest obicei au fost sefarzii

⁶³ *IBIDEM*;

⁶⁴ Lyà BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *op. cit.*, p. 88;

⁶⁵ *IBIDEM*;

⁶⁶ *IBIDEM*;

⁶⁷ Interviu cu Daniela Simona ARDELEANU (fostă Solomon), interviu realizat în 03.04.2022;

(spaniolii), care au încercat să renunțe la acest obicei, adunând banii pentru jerbele de flori spre a-i dona comunității, însă fără să aibă finalitate⁶⁸;

- cei care participă la perioada de doliu aduc condoleanțe familiei și există obiceiul să doneze produse alimentare.

Un obicei care a rămas nealterat este acela al practicării *keria* (sfășiere), prin care se taie o parte din veșmântul exterior în partea dreaptă, anunțând în acest mod intervalul de *Şiva*, care însumează cele 7 zile de doliu.⁶⁹ În amintirea celor răposați, aschenazii au obiceiul de a comemora pe cel plecat printr-o slujbă specială în sinagogă după citirea Torei, în preajma sărbătorii de Iom Kipur.⁷⁰

În perioada modernă, pomenirea celor plecați din această lume se face anual, fiind un obicei regăsit și în creștinism (*Iarzeit*).⁷¹ Astăzi se rostesc rugăciuni speciale care amintesc de cei uciși în *Şoah*⁷², precum și a militarilor care s-au sacrificat pentru apărarea integrității și suveranității statului Israel.⁷³ De curând, în Israel s-a luat decizia de a se adăuga în calendarul civil precum și în cel religios două zile speciale de comemorare la nivelul întregului stat și comunităților din diaspora⁷⁴:

I) a victimelor nazismului, în ziua de *Şoah*, pe 27 Nisan, fiind data care amintește de începutul revoltei din ghetoul varșovian;

II) a victimelor militare și civile, care au căzut la datorie în apărarea statului Israel, pe data de 4 Byar, Ziua amintirii sau a Independenței statului.

Evreii din comunitățile diasporei sunt influențați într-o anumită măsură de religia creștină (ritul ortodox sau romano-catolic), în ceea ce privește raportarea la cei plecați din această lume. Însă fără să se regăsească întipărit în mentalul mozaic cultul morților ca la creștini, unde se pune accentul pe o serie de praguri ale relației dintre cei aflați în această viață și cei repausați, precum și ideea fundamentală a învierii morților.⁷⁵ Putem întâlni și

⁶⁸ Dr. Leon M. ESKENASI, *op. cit.*, p. 22;

⁶⁹ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 237;

⁷⁰ *IBIDEM*;

⁷¹ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *op. cit.*, p. 89;

⁷² Maurice-Roben HAYOUN, „Iom Kipur” în *Religiile lumii*, coord. Jean DELUMEAU, pp. 208-210: „Şoah trebuie situat într-un context al providenței și al teodiceei. Hans JONAS își pune multe întrebări grave cu privire la teologia evreiască de după Auschwitz. Întrebarea fundamentală după părerea sa este dacă nu trebuie făcută o revizuire teologică privind Talmudul și Misraș, care pot fi depășite. Universul creat existența miracolelor și sensul vieții pe pământ nu pot fi separate de esența și de caracterul de neînlocuit al Thorei, poporul evreu nu se poate concepe fără secundarea ritmului vieții cotidiene a evreului pentru că în Tora se găsește cuvântul lui Dumnezeu, pentru care evreii sunt gata să înfrunte martiriul”;

⁷³ Jean Christophe ATTIAS, Esther BENBASSA, *op. cit.*, p. 239;

⁷⁴ *IBIDEM*;

⁷⁵ Lya BENJAMIN, Irina CAJAL-MARIN, Harry KULLER, *op. cit.*, p. 89;

un segment, destul de restrâns, cu o înclinație către metempsihoză (*ghilgul*), fiind o influență a religiilor orientale. Învierea morților la momentul Judecării finale este generală, fără să producă urme puternice în spiritualitatea mozaică.⁷⁶

În cazul comunității evreiești craiovene, la *Cimitirul Evreiesc*, aflat pe strada Bucovățului, există o capelă unde regăsim o cameră mortuară și unde se fac pregătirile speciale privind baia ritualică realizată de anumite persoane apropiate. De asemenea, întâlnim în cadrul acestui ritual și un giulgiu (o pânză albă simplă în care este înfășurat cel decedat). Fața este acoperită cu un veșmânt pe care este inscripționată steaua lui David. Nu întâlnim conceptul de pomeni, însă în ziua înmormântării la *Cimitirul Evreiesc* din Craiova se face o masă de către familie, la care sunt invitați să participe toți cei prezenți.⁷⁷ Acest ritual este influențat de creștinism, din moment ce evreii și creștinii trăiesc laolaltă de mai multe secole.

Concluzii. Ritualurile de trecere regăsite în Comunitatea Evreiască din Craiova și-au păstrat în cea mai mare parte identitatea, chiar dacă au primit de-a lungul secolelor și anumite influențe, în special din partea religiei creștin-ortodoxe, fără să schimbe esența acestora. Ritualul este identitar și în același timp asumat de către orice membru al comunității, care își dorește apartenența la cult și religie. Majoritatea evreilor craioveni au rămas aproape de valorile cultului mozaic, foarte puțini dintre aceștia s-au îndepărtat de ceea ce înseamnă etosul comunității. Ritualurile regăsite în această comunitate pot fi descoperite în orice tip de comunitate evreiască din Israel până în SUA. Nuanțele și specificitățile anumitor comunități hașidice sau ortodoxe dau o valoare și mai pregnantă cultului mozaic. Comunitatea Evreiască din Craiova a promovat ritualurile de trecere, de la naștere până la moarte. Nu a fost cazul ca să se renunțe la aceste concepte fundamentale, chiar și atunci când numărul membrilor comunității a devenit foarte mic. Comunitatea Evreiască trece printr-o perioadă destul de delicată din punct de vedere demografic, însă observăm un paradox în ceea ce privește ramforsarea în domeniul religios. Ritualurile fac parte din viața evreilor craioveni și acestea nu pot fi despărțite de ceea ce înseamnă a fi evreu în această lume. Creștinii majoritari ortodocși au privit cu un soi de fraternitate și curiozitate în același timp aceste ritualuri întâlnite în sânul Comunității Evreiești craiovene, ceea ce demonstrează că am atins o anumită maturitate a dialogului interreligios și intercultural.⁷⁸

⁷⁶ *IBIDEM*;

⁷⁷ Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

⁷⁸ Adrian BOLDIȘOR, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, p. 127; IDEM, „Orthodox-Christianity and Judaism in Dialogue - Modern and Contemporary

Bibliografie:

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Editura IBMBOR, București, 2007;
2. ATTIAS, Jean Christophe, BENBASSA, Esther, *Larousse, Dicționar de civilizație iudaică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997;
3. BENJAMIN, Lya, CAJAL-MARIN, Irina, KULER, Harry, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994;
4. BOLDIȘOR, Adrian, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015;
5. IDEM, *Ortodoxia ieri, azi, mâine. Teme intercreștine și interreligioase pentru secolul XXI*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2019;
6. ESKENASI, Dr. Leon M., *Istoricul comunității Israelite Spaniole din Craiova*, Editura Prietenii Științei, Craiova, 1932;
7. HAYOUN, Maurice-Roben, „*Iom Kipur*” în *Religiile lumii*, coord. Jean DELUMEAU, Editura Humanitas, București, 1996;
8. JOSEPH, Norma Baumel, în *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*, vol. III, ediția a II-a, Editor in Chief Fred Skolnik Executive Editor, Michael Berebaum, vol. I-XXII, Publishing House Ltd. Jerusalem MacMillan Reference USA, Thomson Gale (Detroit. New York. San Francisco. New Haven. Waterville. Maine. London), 2007;
9. KAPLAN, Zvi, în *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*, vol. III, ediția a II-a, Editor in Chief Fred Skolnik Executive Editor, Michael Berebaum, vol. I-XXII, Publishing House Ltd. Jerusalem MacMillan Reference USA, Thomson Gale (Detroit. New York. San Francisco. New Haven. Waterville. Maine. London), 2007;
10. NEUSNER, Iacob, „*Tora*” în *Britannica Encyclopedia of World Religions*, chair man of the board, Iacob E. Safra, Publishing House Encyclopedia Britannica Inc., Chicago, London, New Delhi, Paris, Seoul, Sydney, Taipei, Tokyo, 2006, Singapore;

Period -”, în vol.: *3rd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts, SGEM 2016*, Published by STEF92 Technology Ltd., Sofia, Bulgaria, 2016, pp. 745-752; IDEM, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.

Studii și articole:

1. BOLDIȘOR, Adrian „Orthodox-Christianity and Judaism in Dialogue – Modern and Contemporary Period –”, în vol.: *3rd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts, SGEM 2016*, Published by STEF92 Technology Ltd., Sofia, Bulgaria, 2016;

2. DĂNCUȘ, Mihaela Maria, „Obiceiuri din ciclul familiei la evreii din Maramureș”, în *Memoria ethnologica* nr. 44-45, iulie-decembrie, 2012 (An XII);

3. ȚĂRCOMNICU, Emil, SIMION, Florența, „Historical and Ethnological aspects of the minorities present in Oltenia beliefs, customs and traditions”, în *Minorities in Oltenia cultural studies*, Editura Bibliotheca Publishing House Târgoviște, 2015;

Interviuri:

Interviu realizat cu Daniela Simona ARDELEANU, fostă Solomon, membră a Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 03.04.2022;

Interviu cu prof. univ. dr. acad. Jean Jacques ASCHENASI, Universitatea din Tel-Aviv. Interviu realizat în data de 11.03.2023;

Interviu cu Abraham FRANCISC, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 07.04.2019;

Interviu cu Corneliu SABETAY, prof. univ. dr. acad., Președintele Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 10.10.2018;

Interviu cu Delia ȘALOM, vicepreședinte al Comunității Evreiești din Craiova. Interviu realizat în data de 30.03.2022;

Surse on line: <https://www.crestinortodox.ro>. Accesat în data de 27.06.2022.

Abstract: *Rites of passage found within of the Jewish Community of Craiova.* The rites of passage found in the culture and spirituality of the Jewish people are among the most profound and charged with sacredness. On the one hand, we must take into account the fact that Mosaicism is the first monotheistic religion in the history of humanity. On the other hand, we must take into account the fact that this people was forced due to historical challenges to peregrine in all corners of the world, where it faced a series of religious, political and social antagonisms with which it came into contact. We note that the structural basis of these mosaic rituals is also found in Christianity and Islam.